

Mål C-653/19 PPU**Begäran om förhandsavgörande****Datum för ingivande:**

4 september 2019

Domstol som begär förhandsavgörande:

Spetsializiran nakazatelen sad (Bulgarien)

Datum för beslutet att begära förhandsavgörande:

4 september 2019

Kärande:

Spetsializirana prokuratura

Svarande:

DK

BESLUT

Datum: 4 september 2019

Ort: Sofia

Spetsializiran nakazatelen sad (Särskilda brottsmålsdomstolen, Bulgarien)

andra avdelningen

Som har sammanträtt bakom stängda dörrar i följande sammansättning:

[utelämnas]

[utelämnas]

[utelämnas]

efter att ha prövat det allmänna straffrättsliga målet nr 398/2017, beslutat följande:

- 1 Det finns i dessa handlingar flera domstolsavgöranden om huruvida DK:s frihetsberövande var lagenligt, vilka mynnade ut i att dennes begäran om frigivning avslogs. Avslaget motiverades av att det inte förelåg några nya omständigheter i enlighet med artikel 270.1 andra meningen i Nakazatelen protsesualen kodeks (straffprocesslagen) (nedan kallad NPK).
- 2 Hänsyn ska tas till den nyligen avkunnade domen från Europadomstolen i mål Magnitskiy m.fl. mot Ryssland (dom av den 27 augusti 2019 i mål 32631/09, 53799/12). I punkt 222 i nämnda dom påpekas att presumptionen till förmån för

frisläppande ska kullkastas när frihetsberövandet enligt nationell rätt ska bestå om det inte föreligger några nya omständigheter och att detta innebär att bevisbördan läggs på försvaret.

- 3 De nationella bestämmelserna liknar i hög grad rysk rätt som var i fråga i den ovan nämnda domen, och i samma punkt 222 i nämnda dom nämns som exempel på nationell praxis som kan ifrågasättas i detta avseende ett bulgariskt mål. Även om det [bulgariska] målet avsåg en lagstiftning som numera är upphävd, förblev bulgarisk rättspraxis oförändrad.
- 4 Det är således troligt att den nationella lagstiftningen inte bara strider mot artikel 5.3 i Europakonventionen utan även mot artikel 6 och skäl 22 i direktiv 2016/343, eftersom denna lag innebär att bevisbördan för att frihetsberövandet är rättsstridigt läggs på försvaret och inte på åklagaren och därmed skapar en presumtion för att det fortsatta frihetsberövandet är lagenligt. Det ankommer således på försvaret att kullkasta denna presumtion.
- 5 I förevarande fall beror det fortsatta frihetsberövandet av den anklagade i över tre år just på den omständigheten att försvaret inte har kunnat övertyga domstolen om att [**Orig. s. 2**] det inte är nödvändigt att hålla vederbörande fortsatt frihetsberövad. Med andra ord har frihetsberövandet fortsatt på grund av att försvaret inte har kunnat bevisa varför den anklagade ska frigges och inte på grund av att åklagaren har kunnat bevisa att frihetsberövandet utgjorde just den enda möjliga preventiva åtgärden.
- 6 Det är tveklöst så, att ett frisläppande är troligare om domstolen tillämpar ett motsatt synsätt, det vill säga att den endast kräver, för fortsatt frihetsberövande, att åklagaren på ett övertygande sätt kan visa att de förhållanden i fråga om frihetsberövande som följer av materiell och processuell rätt fortfarande föreligger och att ingen annan lindrigare åtgärd är lämplig.
- 7 För att tillämpa ett sådant synsätt måste domstolen avstå från att tillämpa artikel 270.1 andra meningen NPK, vilket förutsätter att domstolen behöver vara säker på att denna bestämmelse strider mot unionsrätten. Det är emellertid endast Europeiska unionens domstol som kan konstatera detta med bindande verkan.
- 8 En begäran om förhandsavgörande ska således framställas.

Mot denna bakgrund

BESLUTAS

Att följande begäran om förhandsavgörande ska hänskjutas till Europeiska unionens domstol:

Bakgrund

- 9 DK har anklagats för tillhörighet i en organiserad kriminell grupp och för mord, brott som avses i artiklarna 321 och 116 i Nakazatelen kodeks (strafflagen). För vart och ett av dessa brott föreskrivs olika långa fängelsestraff, inbegripet livstids fängelse för mord eller mordförsök. Ytterligare nio personer har anklagats, vilka dock inte omfattas av förevarande begäran om förhandsavgörande.
- 10 Det straffrättsliga förfarandet inleddes till följd av en skottlossning i en restaurang, vid vilken en person avled och en annan blev allvarligt skadad. Åklagaren har gjort gällande att DK är ansvarig för den aktuella personens död. Försvaret har gjort gällande att [**Orig. s. 3**] gärningarna utfördes i nödvärn på grund av ett angrepp från offren och tredje män. Det är klarlagt att DK stannade kvar på platsen och överlämnade sig själv till polisen.
- 11 DK frihetsberövades den 11 juni 2016. I enlighet med den nationella lagstiftningen har det inte fastställts något datum då frihetsberövandet skulle upphöra.
- 12 Målet hänsköts till den nationella domstolen den 9 november 2017. I enlighet med den nationella lagstiftningen har bevisningen och grunden för anklagelsen inte kontrollerats av domstol.
- 13 Under domstolsförfarandet lämnades den 5 februari 2018 en första ansökan om frigivning in. Ansökan avslogs och frihetsberövandet fortsatte således. I enlighet med nationell rätt har frihetsberövandet inte begränsats i tiden och det föreskrivs inte någon periodisk kontroll av detsamma ex officio. Frihetsberövandet kommer sålunda att fortsätta till dess att försvaret begär att det ska upphöra.
- 14 Försvaret har sedermera inkommit med ytterligare sex ansökningar om att DK ska försättas på fri fot. Samtliga ansökningar avslogs. Vissa beviljades i första instans, men ett för försvaret gynnande beslut ogiltigförklarades i andra instans. Domstolen (såväl i första som i andra instans) prövade ansökan om frisläppande med beaktande av kravet i den nationella lagstiftningen att det ska finnas nya omständigheter som ifrågasätter lagenligheten av frihetsberövandet. Försvarets ansökan om att frihetsberövandet skulle ersättas [med en annan åtgärd] avslogs med motiveringen att de argument som försvaret hade framfört till stöd för frigivningen inte hade bedömts vara tillräckligt övertygande.
- 15 Åklagaren har inte lämnat in någon begäran alls om ett fortsatt frihetsberövande, eftersom ett beslut om frihetsberövande enligt nationell rätt inte är begränsat i tiden och åklagaren inte har någon skyldighet att ansöka om fortsatt frihetsberövande. När en tilltalad är frihetsberövad, fortsätter frihetsberövandet så länge som försvaret inte kan visa att det föreligger en ”förändring av omständigheterna” som skulle medföra att frihetsberövandet blir rättsstridigt. I målet vid den nationella domstolen har åklagaren med framgång invänt mot försvarets argument att det föreligger en ”förändring av omständigheterna”. [**Orig. s. 4**]

- 16 En ny ansökan om försättande på fri fot gavs in av DK till den hänskjutande domstolen. Åklagarens argumentation består återigen i att hävda att några nya omständigheter inte har tillkommit.

Den hänskjutande domstolen noterar att om den fattar ett beslut i den riktning som den nationella lagstiftningen stipulerar, kan den besluta om frigivning endast när försvaret har kunnat visa att det skett en ”förändring av omständigheterna”. Samtidigt betvivlar den hänskjutande domstolen att ett sådant synsätt är förenligt med artikel 6 och skäl 22 i direktiv 2016/343, i den mån detta synsätt innebär en presumtion för att ett fortsatt frihetsberövande är lagenligt – en presumtion som det åligger försvaret att kullkasta.

- 17 DK är för närvarande fortsatt frihetsberövad.

18 Unionsrätt

Artikel 6 och skäl 22 i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 av den 9 mars 2016 om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden (EUT L 65, 2016, s. 1).

Artiklarna 6 och 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (EUT C 202, 2016, s. 389–405) (nedan kallad stadgan).

19 Europarådets rätt

Artikel 5.3 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt följande domar från Europadomstolen: Magnitskiy m.fl. mot Ryssland (ansökningar nr 32631/09 och 53799/12), punkterna 212–223, Pastukhov och Yelagin mot Ryssland (ansökan nr 55299/07), punkterna 38–51, Ilijkov mot Bulgarien (ansökan nr 33977/96), punkterna 76–87, Rokhlina mot Ryssland (ansökan nr 54071/00), punkterna 63–70, Zherebin mot Ryssland (ansökan nr 51445/09), punkterna 56–63, Buzadji mot Republiken Moldavien (ansökan nr 23755/07), punkterna 59 och 84–102.

Led 3, led 8, punkt 2, leden 11, 23 och 24 i ministerkommitténs rekommendation Rec(2006)13 till medlemsstaterna angående tillfälligt frihetsberövande, under vilka omständigheter det genomförs och införande av garantier mot missbruk. [Orig. s. 5]

Leden 12.1 och 12.3 i resolution 2077 (2015) av den 1 oktober 2015 från Europarådets parlamentariska församling med rubriken ”Abuse of pretrial detention in States Parties to the European Convention on Human Rights”.

Nationell rätt

Nakazatelen protsesualen kodeks (straffprocesslagen) (förkortad NPK)

20 [Det finns ingen punkt 20 i originaltexten.]

21 Avseende längden på tvångsåtgärden ”fortsatt frihetsberövande”

När ett beslut meddelas i domstol, genom vilket den tilltalade frihetsberövas, anges inte någon särskild tid för ett sådant frihetsberövande i beslutet. Frihetsberövandet fortgår så länge som det inte hävs, vilken hävning sker på begäran av försvaret. Skyldigheten att på eget initiativ ompröva ett beslut om fortsatt frihetsberövande uppkommer först när den slutliga domen i sakfrågan i målet meddelas (artikel 309 NPK).

22 Tvångsåtgärden ”fortsatt frihetsberövande” under det skede som föregår domstolsförfarandet¹

När ett domstolsavgörande om fortsatt frihetsberövande av den tilltalade väl har meddelats kan frihetsberövandet fortsätta under en längsta period vars längd beror på hur allvarlig den påtalade överträdelsen är (artikel 63.4 NPK). Fram till utgången av denna period kan försvaret begära att frihetsberövandet ska hävas (artikel 65 NPK). Domstolen är skyldig att på nytt pröva alla omständigheter som rör lagenligheten av frihetsberövandet (artikel 65.4 NPK), utan att vara bunden av ett tidigare beslut i denna fråga (punkt 4 i tolkningsbeslut nr 1/02). Närmare bestämt finns det inte någon presumtion för att ett frihetsberövande är lagenligt, enligt vilken frihetsberövandet skulle vara resultatet av ett lagakraftvunnet domstolsavgörande och där en kontroll skulle omfatta frågan huruvida det föreligger nya omständigheter. Det förhåller sig tvärtom: Varhoven kasatsionen sad (Kassationsdomstolen, Bulgarien) har tolkat (i punkt 4 i tolkningsbeslut nr 1/02) den rättsliga bestämmelsen i den mening att det ankommer på domstolen att fastställa om det föreligger omständigheter som kan ligga till grund för ett fortsatt frihetsberövande.

Vid misstanke om att försvaret missbrukar rätten att begära omprövning av ett fortsatt frihetsberövande, kan domstolen förbjuda varje ytterligare ansökan om en sådan omprövning under upp till två månader. Detta förbud är inte tillämpligt för det fall den tilltalades hälsa försämras (artikel 65.6 NPK). [Orig. s. 6]

23 Tvångsåtgärden ”fortsatt frihetsberövande” under domstolsförfarandet

Det är endast genom den ursprungliga processhandlingen i målet som domstolen genomför en uttömmande och oberoende prövning av frihetsberövandets laglighet. Därefter blir detta frihetsberövande under förfarandet mer stabilt. Närmare bestämt kan det endast hävas om ”omständigheterna har förändrats” (artikel 270.1 andra meningen NPK). Med andra ord krävs det att nya omständigheter framkommer som innebär att ett fortsatt frihetsberövande blir rättsstridigt.

¹ Det nationella målet befinner sig redan i domstolsförfarandet. Anledningen till att systemet för det inledande förfarandet anges i detalj är för att ge en helhetsbild av nationell rätt.

I artikel 270.1 och 270.2 NPK föreskrivs följande:

”Artikel 270

(1) Frågan om att omvandla tvångsåtgärden kan ställas närsomhelst under förfarandet. En ny begäran om tvångsåtgärden kan framställas i samma instans om omständigheterna har förändrats.

(2) Domstolen ska avgöra målet genom beslut som avkunnas vid offentligt sammanträde.”

Det råder ingen begränsning i tiden vad gäller ett fortsatt frihetsberövande under domstolsförfarandet och det består fram till dess att det hävs. Begäran om hävning framställs av försvaret och det är skyldigt att visa att det har skett en förändring av de faktiska omständigheterna som gör det nödvändigt att häva frihetsberövandet och att anta en lindrigare förebyggande åtgärd.

Detta får till verkan att skifta domstolens uppmärksamhet som utför kontrollen, mer specifikt på om denna förändring av omständigheterna är tillräckligt relevant. Om så inte är fallet beslutas det om fortsatt frihetsberövande.

24 Fråga som har hänskjutits för förhandsavgörande

Är det förenligt med artikel 6 och skäl 22 i direktiv 2016/343 och artiklarna 6 och 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna att en nationell lagstiftning som under domstolsförfarandet i ett brottmål uppställer som villkor en förändring av omständigheterna för att försvarets begäran om att häva frihetsberövandet av den tilltalade ska bifallas?

25 Huruvida tolkningsfrågan kan tas upp till sakprövning

Artikel 6 och skäl 22 i direktiv 2016/343 avser bevisningen för den tilltalades skuld. De reglerar närmare bestämt bevisningen endast vad gäller avgörandet i sak, där frågan huruvida den berörda personen är skyldig eller oskyldig avgörs. Den nationella bestämmelsen (artikel 270.1 andra meningen NPK), som är relevant i förevarande mål, avser emellertid svaret på [**Orig. s. 7**] en processuell fråga: huruvida ett fortsatt frihetsberövande ska bestå. Av denna anledning står det inte klart om dessa bestämmelser i direktiv 2016/343 är tillämpliga.

Förklarande anmärkningar till frågan

26 Den nationella lag som innebär att det rättsliga avgörandet om frihetsberövande är konstant är förenlig med rättssäkerhetsprincipen. När ett beslut om frihetsberövande av den tilltalade har avgjorts i första och därefter i andra instans genom ett lagakraftvunnet domstolsavgörande, är regeln närmare bestämt att detta beslut kan omprövas endast om det föreligger nya omständigheter. Detta är en garanti för enkelhet, klarhet och effektivitet. Man undviker således att behöva upprepa samma skäl för att fastställa frihetsberövandet och dessutom risken för

konflikt mellan olika instanser som kan inträffa för det fall domstolen i första instans skulle besluta om frisläppande på grundval av skäl som redan har underkänts av domstolen i andra instans i ett tidigare beslut.

- 27 Rättssäkerhetsprincipen är emellertid en inneboende del av avgörandet i sak. Dess tillämpning på en processhandling såsom ett fortsatt frihetsberövande innebär att en presumtion införs om att frihetsberövandet är lagenligt, vilket innebär att bevisbördan åvilar försvaret för att visa att det finns omständigheter som motiverar att frihetsberövandet hävs. Detta strider emellertid direkt mot den tolkning som Europadomstolen gör av artikel 5.3 i Europakonventionen. Enligt Europadomstolen ska presumtionen, vid bedömningen av huruvida frihetsberövandet är lagenligt, alltid vara till fördel för frisläppande av den tilltalade och frihetsberövandet måste utgöra ett undantag som tillämpas i strikt avgränsade fall (domarna i de ovannämnda målen Magnitskiy, punkt 214, och Buzadji, punkt 89). [Europadomstolen] har även funnit att en nationell lagstiftning som tillåter att ett frihetsberövande hävs endast om det finns nya omständigheter får till följd att den motsatta presumtionen godtas, nämligen att frihetsberövandet ska fortsätta så länge som det inte finns skäl att frige (domarna i de ovannämnda målen Magnitskiy, punkt 214, Pastukhov och Yelagin, punkt 49, Ilijkov, punkterna 85 och 87, Rokhlina, ansökan nr 54071/00, punkt 67, och Zherebin, punkt 60).²
- 28 Denna risk för ett ifrågasättande av presumtionen för frigivning och fastställande av lagenlighet som gäller för frihetsberövandet är mycket hög med hänsyn till särdragen i den nationella rätten, enligt vilken frihetsberövandet inte begränsas i tiden och det inte föreskrivs att det ska omprövas ex officio med jämna mellanrum. Detta innebär att frihetsberövandet närmast blir permanent. Varje begäran från försvaret om [Orig. s. 8] frigivning behandlas följaktligen som en talan mot ett frihetsberövande som har bedömts vara lagenligt och som en begäran om fastställelse av att frihetsberövandet är rättsstridigt.
- 29 Det framgår således att om försvaret begär att frihetsberövandet ska hävas, ska domstolen bedöma huruvida det finns övertygande bevis för att den tilltalade ska försättas på fri fot och inte om det finns övertygande bevis för att vederbörande ska hållas kvar i häkte.
- 30 Härav följer att den domstol som ska pröva försvarets begäran om frigivning kommer göra en särskild bedömning. Domstolen kommer närmare bestämt att pröva om det, sedan det senaste beslutet i frågan, har tillkommit nya omständigheter som i sig får till följd att frihetsberövandet blir rättsstridigt.
- 31 Prövningen av lagenligheten avser inte frågan huruvida samtliga villkor för frihetsberövandet fortfarande är uppfyllda, utan huruvida de har bestritts i tillräcklig grad. Detta kan i praktiken ge upphov till uppfattningen att det

² Numren för målen vid Europadomstolen citeras i punkt 19 ovan.

ankommer på försvaret att lägga fram övertygande bevis för att det är nödvändigt att häva frihetsberövandet.

Huruvida unionsrätten är tillämplig

- 32 Enligt bestämmelsen i artikel 6.1 i direktivet är medlemsstaterna skyldiga att organisera sina straffrättsliga system på ett sådant sätt att åklagaren har bevisbördan. Enligt punkt 2 i samma artikel ska alla tvivel vara till försvarets fördel. Skäl 22 i samma direktiv förbjuder att bevisbördan överförs, med förbehåll för presumtioner om sakförhållanden eller rättsläget. De senare måste emellertid kunna kullkastas, bör hållas ”inom rimliga gränser”, varvid hänsyn ska tas till ”vikten av det saken rör”, ”rätten till försvar” och den omständigheten att dessa presumtioner står i ”rimlig proportion till det legitima mål som eftersträvas”.
- 33 Bestämmelsen i artikel 270.1 andra meningen NPK inför en presumtion till förmån för åklagaren och till nackdel för försvaret. Ett frihetsberövande anses nämligen vara lagenligt, eftersom dess lagenlighet redan har slagits fast på ett slutgiltigt sätt i ett tidigare skede. Ett sådant frihetsberövande blir således konstant, och det ankommer på försvaret att ifrågasätta lagenligheten genom att i detta hänseende anföra övertygande argument.
- 34 Härav följer att denna nationella lagstiftning omfattas av tillämpningsområdet för artikel 6 och skäl 22 i direktiv 2016/343, i den mån nämnda lagstiftning inför en rättslig presumtion som [**Orig. s. 9**] i princip är tillåten då den uppfyller vissa krav. Det råder inget tvivel om att nämnda presumtion uppfyller villkoret att den måste kunna kullkastas. Det ska prövas om den håller sig ”inom rimliga gränser”, om den beaktar ”vikten av det saken rör”, om den iakttar ”rätten till försvar” och om den står i ”rimlig proportion till det legitima mål som eftersträvas”. EU-domstolen är ensam behörig att göra denna bedömning.
- 35 I artikel 6 i stadgan stadfästs rätten till frihet och säkerhet. Åtgärden frihetsberövande innebär i sig att någon berövas friheten. Av detta skäl måste de villkor som möjliggör en hävning av frihetsberövandet stämma överens med de begränsningar som är tillåtna avseende räckvidden för artikel 6 i stadgan. Dessa begränsningar måste i sin tur uppfylla kraven i artikel 52.1 i stadgan. Det ska noteras att bestämmelsen i artikel 6 i stadgan motsvarar artikel 5 i Europakonventionen (artikel 6 FEU och artikel 52.3 i stadgan) och att Europadomstolens tolkning av Europakonventionen är direkt tillämplig. Tolkningen av stadgan får inte medföra en sänkning av nivån på det skydd som garanteras i Europakonventionen (artikel 53 i stadgan).
- 36 Genom bestämmelsen i artikel 47 i stadgan garanteras rätten till ett effektivt rättsmedel inför en domstol. Den nationella bestämmelsen i artikel 270.1 andra meningen NPK begränsar i sig rätten till försvar, eftersom den tilltalade konfronteras med presumtionen att dennes frihetsberövande är lagenligt. I stället för att åklagaren ska framföra skälen till att frihetsberövandet ska fortsätta, är det försvaret som är skyldigt att förebringa bevisning för skälen till att

frihetsberövandet ska hävas. Av detta skäl är den fråga som uppkommer här huruvida denna sänkning av skyddsnivån gör att det rättsmedel som står till buds enligt nationell rätt blir ineffektivt.

Den hänskjutande domstolens egen bedömning

- 37 Fram till år 2000 föreskrevs i nationell rätt ett tvingande frihetsberövande för vissa överträdelser. Undantagen från denna ordning skulle tolkas restriktivt. Det ankom på den tilltalade att bevisa att dessa undantagsfall förelåg och vederbörande försattes på fri fot först efter att med framgång ha vederlagt presumptionen för frihetsberövande. Det infördes således ett nationellt rättssystem enligt vilket när den tilltalade väl hade berövats friheten, ansågs frihetsberövandet vara lagligt och denna person behövde bestrida lagenligheten på ett övertygande sätt och kunde därvid endast stödja sig på en ändring av omständigheterna. [Orig. s. 10]
- 38 Till följd av flera domar från Europadomstolen (Ilijkov mot Bulgarien, ansökan nr 33977/96, Nikolova, ansökan nr 31195/96, Assenov m. fl., ansökan nr 24760/94, Nankov, ansökan nr 28882/95, m.m.), infördes en reform enligt vilken det tvingande frihetsberövandet togs bort och ett förfarande infördes varigenom frihetsberövandet kunde bestridas vid domstol. Reformen avsåg främst den del som föregick själva förfarandet, i vilken Europadomstolen hade fastställt det högsta antal fall av intrång i den tilltalades rätt till försvar. Därmed infördes en högre grad av skydd för den tilltalade inom ramen för prövningen av frihetsberövandets lagenlighet. Den domstol som fick in en sådan begäran gjorde på eget initiativ en helt ny prövning, utan att beakta det tidigare beslutet om frihetsberövande.
- 39 Denna reform utvecklades inte lika väl i det skede som avser själva domstolsförfarandet, där en lägre skyddsnivå tillämpades. Eftersom den tilltalade redan var frihetsberövad, gjordes en hävning av frihetsberövandet nämligen beroende av att det förelåg nya omständigheter som tidigare inte hade beaktats och vilka det ankom på försvaret att bevisa.
- 40 Detta är förklaringen till ordalydelsen i artikel 270.1 andra meningen NPK samt det sätt på vilket denna bestämmelse tillämpas av den nationella domstolen, inbegripet i målet vid den nationella domstolen.
- 41 Direktiv 2016/343 ger upphov till nya utmaningar för utveckling av den nationella rätten i brottmål och EU-domstolens tolkning kommer att avgöra om dessa utmaningar ska leda till en ändring av den nationella lagstiftningen och nationell doktrin.

[förfarandet och underskrifter]